

Katriina Bildjuschkin (toim.)

TYÖPAPERI

Kasvatus- ja perheneuvonta

– työnsisältöjen, työtehtävien, tavoitteiden
ja työmenetelmien määrittely

TYÖPAPERI 20/2018

Katriina Bildjuschkin (toim.)

Kasvatus- ja perheneuvonta

– työnsisältöjen, työtehtävien, tavoitteiden ja työmenetelmien määrittely

**TERVEYDEN JA
HYVINVOINNIN LAITOS**

© Kirjoittajat ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitos

Taitto: Matleena Huittinen

ISBN 978-952-343-126-3 (verkkojulkaisu)
ISSN 2323-363X (verkkojulkaisu)
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-126-3>

Helsinki, 2018

Johdanto

Meneillään olevassa maakunta- ja sote-uudistuksessa perustetaan uudet maakunnat, uudistetaan sosiaali- ja terveydenhuollon rakenne ja palvelut sekä rahoitus ja siirretään uusia tehtäviä maakunnille. Tavoite on, että uudistus tulee voimaan 1.1.2020 alkaen. Suurin muutos on hallinnon jakaminen kolmeen tasoon. Jatkossa Suomen julkinen hallinto tullaan järjestämään kolmella tasolla: valtio, maakunta ja kunta. Hallituksen kärkihankkeen Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE) tavoitteena on lapsi- ja perhelähtöiset ja yhteen sovitettut palvelut. Muutosohjelman keskiössä on lapsen etu ja vanhemmuuden tuki. Lisäksi tavoitteena on varhaisen tuen ja hoidon vahvistaminen sekä palveluiden oikea-aikaisuuden parantaminen.

Lapsiperheiden palvelukokonaisuus muodostuu matalan kynnyksen, erityistason ja vaativan tason palveluista. Tavoite on avun saamisen aikaistuminen ja ongelmien ehkäiseminen mm. lisäämällä äitiys-, lasten-, ehkäisy-, kasvatusta- sekä perhe- ja perhesuunnitteluneuvoloitten yhteistyötä.

Tavoitteisiin pyritään kokoamalla lapsille ja perheille suunnatut hyvinvointia, terveyttä, kasvua ja kehitystä edistävät sekä varhaisen tuen ja hoidon palvelut maakunnan alueella yhteensovitetuksi kokonaisuudeksi, maakunnalliseksi perhekeskustoiminnaksi, perhekeskuksiksi. Vanhemmuuden ja parisuhteen tuki on mukana kaikessa perheiden kanssa tehtävässä työssä. Eroauttamisella kohti sovinnollista eroa tuetaan perheen aikuisia yhteistyövanhemmuuden jatkumisessa. Eroauttamispalvelujen sekä vanhemmuuden ja parisuhteen tuen on tärkeää olla saatavissa matalan kynnyksen lähipalveluna, mutta niitä tarvitaan myös erityis- ja vaativan tason palveluissa. Perheissä, joissa vanhempien parisuhde päättyy, on vanhemmuuden jatkuminen lapsen kannalta keskeistä. Kasvatusta- ja perheneuvontaa on osa matalan kynnyksen lähetettömiä perhekeskuspalveluja, mutta työ vaatii erityisosaamista.

Työpaperi on tehty kuvaamaan kasvatusta- ja perheneuvonnan tehtäviä ja työmuotoja. Se on syntynyt kentällä jo kauan sitten tunnistetusta tarpeesta päivittää ja yhdenmukaistaa kasvatusta- ja perheneuvoloissa tehtävää työtä. Erityisen välttämätöntä yhteinen työn sisältöjen ja työtapojen tarkastelu on nyt, kun sote-uudistus ja toisaalta LAPE-muutosohjelma merkittävässä määrin muokkaavat lapsi- ja perhepalveluiden toimintaympäristöä ja palvelurakenteita. Työpaperissa hahmotellaan kasvatusta- ja perheneuvonnan asemaa osana maakunnallista perhekeskustoimintaa ja se on kuvaus tämän hetkisestä tilanteesta, jonka pohjalta tehdään jatkokehittämistyötä.

Työryhmä

PK-seutu: Ilkka Pakarinen, perheneuvolapalvelujen päällikkö, PsM, Espoo

Etelä-Suomi: Pia Kalkkinen, PsM, työnohjaaja, Johtava psykologi, Mäntsälä

Lounais-Suomi: Tarja Leskelä, Perheneuvolan vastuualueen päällikkö, Porin kaupunki ja

Pirjo Lehtonen vastaava psykologi, PsL, Turku

Länsi-Suomi: Sirkku Rahikkala, Tampereen perheneuvolan johtaja, psykologi

Itä-Suomi: Virve Hongisto, sosiaalityöntekijä, psykoterapeutti, palvelupäällikkö, Jyväskylä ja

Ulla Kyllönen, johtava sosiaalityöntekijä, Pohjois-Karjalan sosiaali- ja terveystyöryhmä, Siun Sote

Pohjois-Suomi: Merja Heikkilä, sosiaalityöntekijä, perheterapeutti, Keski-Pohjanmaan sosiaali- ja terveystyöryhmä Soite, Kasvatus- ja perheneuvonnan sosiaalityöntekijät ry:n puheenjohtaja ja

Pertti Virta, KM/psykoterapeutti (VET)/FT- jatko-opiskelija, Johtaja, Perhe- ja mielenterveysklinikka Lapponia, Kemijärvi

Terveystyöryhmä ja hyvinvoinnin laitos:

Katriina Bildjuschkin, KM, kättilö, asiantuntija

Leena Normia-Ahlsten, erikoissuunnittelija, YTM, sosiaalipolitiikka, YTM, sosiaalityö

Sisällys

Johdanto	3
Työryhmä	4
1. Laki ja soveltamisohje	7
2. Kasvatus- ja perheneuvonta ja asiakkaat	8
3. Kasvatus- ja perheneuvonnan ydintehtävät.....	9
Tukea vanhemmuuteen	9
Tukea lapsen kehityksessä	10
Tukea pari- ja perhesuhteissa.....	11
Tukea vauvaperheille.....	12
Asiantuntija-apu ja konsultointi.....	12
Sovittelu	12
4. Osaamisvaateet suhteessa lainsäädäntöön ja asiakastyön tarpeisiin	13
5. Yhteistyöpinnat.....	15
6. Pohdinta	16
7. Kommenttipuheenvuorot	19

1. Laki ja soveltamisohje

Voimassa olevan sosiaalihuoltolain 14 § todetaan, että kunnallisina sosiaalipalveluina on järjestettävä kasvatus- ja perheneuvontaa. Kasvatus- ja perheneuvonnan paikallinen järjestäminen voi tapahtua monella tavalla. Kasvatus- ja perheneuvontaa (26 §) annetaan lapsen hyvinvoinnin, yksilöllisen kasvun ja myönteisen kehityksen edistämiseksi, vanhemmuuden tukemiseksi sekä lapsiperheiden suoriutumisen ja omien voimavarojen vahvistamiseksi. Kasvatus- ja perheneuvontaan sisältyy lasten kasvuun ja kehitykseen, perhe-elämään, ihmissuhteisiin ja sosiaalisiin taitoihin liittyvää arviointia, ohjausta, asiantuntijaneuvontaa ja muuta tukea. Kasvatus- ja perheneuvontaa toteutetaan monialaisesti sosiaalityön, psykologian ja lääketieteen sekä tarpeen mukaan muiden asiantuntijoiden kanssa. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.)

Kasvatus- ja perheneuvonnan tavoitteeksi on laissa säädetty edellytysten luominen lasten turvallisille kasvuoloille, vanhempien tukeminen heidän kasvatustehtävässään, perheiden ja perheenjäsenten toimintakyvyn ja psykososiaalisen hyvinvoinnin lisääminen sekä niitä haittaavien esteiden poistaminen. Tässä tarkoituksessa pyritään edistämään vanhempien ja lapsen välisen suhteen toimivuutta, perheenjäsenten roolien joustavuutta sekä puolisoitten tasa-arvoista mahdollisuutta osallistua perhe-elämään ja lasten kasvatukseen. Yhdessä sosiaalityön, psykologian, lääketieteen sekä tarpeen mukaan muiden asiantuntijoiden kanssa toteutettava arviointi, ohjaus, neuvonta ja muu tuki järjestetään kasvatus- ja perheneuvolassa. Neuvontaa voidaan tarjota lapsen ja perheen tarpeiden mukaan myös perheen kotiin tai muuhun lapsen arkiympäristöön. Kasvatus- ja perheneuvontaan sisältyy myös yhteistyö ja asiantuntija-avun antaminen muille lasten ja perheiden kanssa työskenteleville, jolloin asiantuntemusta on mahdollista hyödyntää peruspalveluiden tukemisessa. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas, Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:5¹.)

Kasvatus- ja perheneuvonta on sosiaalihuoltolain määrittämää sosiaalipalvelua ja se tapahtuu sosiaalihuollon ja terveydenhuollon rajapinnassa. Jossain kunnassa on sovittu, että kasvatus- ja perheneuvolassa vastataan myös osin lastenpsykiatrisista jatkohoidoista tms. Silloin se osa työtä ei ole kasvatus- ja perheneuvontaa, vaan lastenpsykiatriaa ja näin ollen terveydenhuollon työtä.

Asiakasdokumentoinnin osalta tämä tarkoittaa, että palveluun liittyvät asiakaskirjaukset tehdään sosiaalihuollon asiakasrekisteriin. Asiakkailta on oikeus omatyöntekijään ja oikeus saada palvelutarpeensa kokonaisvaltaisesti arvioiduksi. Sosiaalihuoltolain 36 §:n 4 momentin mukaan palvelutarpeen arvioinnin tekemisestä vastaa sosiaalihuollon ammattihenkilölain 3 §:ssä tarkoitettu ammattihenkilö. Kasvatus- ja perheneuvolassa myös psykologi voi arvioida, mitä kasvatus- ja perheneuvolan neuvolan palveluja tarvitaan. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas, Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:5.) Asiakkaalla on oikeus saada päätös sosiaalipalvelujen järjestämisestä. Kasvatus- ja perheneuvolassa voidaan antaa myös terveydenhuoltoon kuuluvia palveluja sosiaalihuoltolain mukaisen kasvatus- ja perheneuvonnan rinnalla. Tällöin palvelutehtävät on sisällöllisesti erotettava toisistaan esim. kirjaamisen osalta. Terveydenhuollon säännöksiä, myös hoitotakuuta koskien, on sovellettava kasvatus- ja perheneuvolassa siltä osin kuin siellä toteutetaan lasten- ja nuorisopsykiatrista hoitoa. Terveydenhuoltolain 53 §:n mukaan hoidon tarpeen arviointi on aloitettava kolmen viikon kuluessa lähetteen saapumisesta. Jos hoidon tarpeen arviointi edellyttää erikoislääkärin arvioita tai erityisiä tutkimuksia, on arviointi ja tutkimukset toteutettava kuuden viikon kuluessa lähetteen saapumisesta. Hoidon tarpeen arvioinnin perusteella tarpeelliseksi arvioitu hoito on toteutettava vähintään kolmen kuukauden kuluessa hoidon tarpeen toteutamisesta. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas, Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:5.)

¹ http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80391/05_17_Sosiaalihuoltolain%20soveltamisopas.pdf

2. Kasvatus- ja perheneuvonta ja asiakkaat

Kasvatus- ja perheneuvonta on matalan kynnyksen kohdennettu palvelu, johon tullaan oma-aloitteisesti tai yhteistyötahon ohjaamana. Asiakkuus perustuu vapaaehtoisuuteen, avoimuuteen ja luottamuksellisuuteen. Lapsen asiakkuus edellyttää hänen huoltajansa/huoltajiensa hyväksyntää ja pääsääntöisesti vanhempien sitoutumista työskentelyyn. Kasvatus- ja perheneuvonta voi olla oma palvelunsa tai osa laajempaa perheen yhteistä palvelukokonaisuutta, joissa on yhteinen asiakassuunnitelma. Asiakassuunnitelman laadintaan on hyvä osallistua sekä lapsen vastuusosiaalityöntekijän että hoitovastuullisen lääkärin ja mahdollisesti muiden yhteistyötahojen edustajia. Tavoitteena on vanhemmuutta ja perhesuhteita vahvistamalla tukea lapsen kehitystä.

Sosiaaliset, psyykkiset tai perhedynamiikkaan liittyvät syyt saattavat estää tuen vastaanottamisen. Tuen vastaanottamista saattaa estää myös perheen kyky hahmottaa lapsen kehitykselliset tarpeet. Riippuen asiakkaan avuntarpeesta, perustason tarjoama palvelu ei välttämättä ole riittävää. Lisäarvo kasvatus- ja perheneuvolan palvelusta syntyy sosiaalityöntekijän ja psykologin yhteisestä työparityöstä, jota tarvittaessa täydennetään lasten- tai nuorisopsykiatrin tuella.

Kasvatus- ja perheneuvonnassa työskennellään lähtökohtaisesti koko perheen kanssa, vaikka asiakkuus kirjataan jollekin perheenjäsenelle (lapsi tai aikuinen). Työ on verkostomaista ja monitoimijaista, ja se nivoutuu osaksi perheen muuta tuen suunnitelmaa.

Kasvatus- ja perheneuvonnan asiakaskunta on moninainen, asiakkaina on mm.

- Kouluikäisiä tai nuorempia lapsia, joilla on ongelmia tunne-elämässään tai jotka oireilevat käytöksellään.
- Perheitä, joiden lapsilla on kehityksellisiä riskitekijöitä. Haasteet voivat liittyä esimerkiksi pelkoihin, neuropsykiatrisiin pulmiin, aggression hallintaan tai kaverisuhteissa ilmeneviin ongelmiin.
- Lapsia, joille tehdään alle kouluikäisenä kehitystasoarviota.
- Vanhempia, jotka tarvitsevat psykososiaalista tukea kasvatustehtävänsä tai yhteisvanhemmuutensa.
- Perheitä, joiden toimintakyky on uhattuna kehityskriisin tai äkillisesti muuttuneen perhetilanteen vuoksi.
- Pareja, jotka tarvitsevat apua parisuhteen vuorovaikutuksen parantamiseen, erilaisiin parisuhde-kriiseihin ja eroprosessin eri vaiheisiin.
- Raskaana olevia ja vauvaperheitä, joissa on varhaiseen vuorovaikutukseen liittyvä huoli tai ongelma.
- Vaikeasti oireilevia lapsia, jotka lastenpsykiatrisen tutkimus- ja hoitojakson tai oikeuspsykiatrisen tutkimuksen jälkeen lähetetään kasvatus- ja perheneuvontaan tarpeen mukaiseen tuen ja hoidon järjestämiseksi. Jatkohoidossa työskennellään koko perheen kanssa.
- Perheitä, joista viranomaiset ovat pyytäneet tutkimusta ja lausuntoa, esimerkiksi
 - lasten huolto- ja tapaamisoikeuteen liittyvissä asioissa
 - lastensuojelun pyynnöistä mm. huostaanottoihin tai niiden purkuihin
 - vieraannuttamiseen liittyvissä asioissa
- Sijoitettuja lapsia ja heidän perheitään, työskentelyä on myös sijaisvanhempien ja syntymävanhempien kanssa.

3. Kasvatus- ja perheneuvonnan ydin- tehtävät

Kasvatus- ja perheneuvonnan tavoitteena on lapsen kehityksen tukeminen vanhemmuutta ja pari- sekä perhesuhteita vahvistamalla. Työn muodot on seuraavassa jaettu kolmeen eri alakohtaan työn painopisteen mukaan, lähes kaikessa kasvatus- perheneuvontatyössä kaikki kolme osa-aluetta ovat kuitenkin jollakin tavalla mukana.

Lapsen kehityksen, vanhemmuuden ja perhesuhteiden tukeminen kuuluvat kaikkien perhekeskuksen toimijoiden työhön. Kasvatus- ja perheneuvonnan kohdennettua, erityistä osaamista vaativaa työskentelyä tarvitaan siinä vaiheessa, kun peruspalvelujen antama tuki ei yksin riitä lapselle ja perheelle. Tällöin kasvatus- ja perheneuvonnan tuki voi kohdentua suoraan joko asiakkaille, tai asiantuntija- ja konsultaatioapuna peruspalveluille. Erityispalvelujen, kuten lastensuojelun tai lastenpsykiatrian, tarve tulee arvioida silloin, kun peruspalvelujen tai kasvatus- ja perheneuvonnan palvelut eivät ole riittäviä.

Tukea vanhemmuuteen

Tavoite

Yleisenä tavoitteena on vanhempien tukeminen heidän kasvatustehtävässään ja yhteisvanhemmuudessa. Vanhemmuus kasvatus- ja perheneuvonnassa tarkoittaa aikuisen kykyä olla suhteessa lapseensa ja vanhemman taitoa huolehtia, ohjata ja opettaa lastaan. Elämän aikana ihmissuhteista ja omasta sukuhistoriasta sisäistetyt mielikuvat ohjaavat aikuista vanhemmuuden roolissa.

Palvelun sisältö ja menetelmät

Työskentelyn lähtökohtana on vanhempien oma näkemys perheen tilanteesta ja muutoksen tarpeesta. Työskentelyn tavoitteena on auttaa asiakkaita löytämään uusia näkökulmia ja uudenlaisia toimintamalleja. Vanhemmuuden tukeen sisältyy ohjausta ja neuvontaa, mutta sen lisäksi tarvitaan usein myös terapeuttista työskentelyä psyykkisten ja perhesysteemiin liittyvien esteiden voittamiseksi.

Käytännössä vanhemmuuden tuki voi olla:

- Perheen omien voimavarojen kartoittamista ja vahvistamista, vanhempien yhteistyön vahvistamista
- Lapsen ja vanhemman välisen kiintymyssuhteen vahvistamista
- Lähiverkoston kuormitustekijöiden kartoittamista sekä tuen aktivoimista tai palvelujen järjestämistä perheen tueksi
- Vanhempien erilaisten perhetaustojen tarkastelua, jolloin vanhempi tulee tietoisemmaksi lapsen hänessä herättämistä tunteista ja niiden vaikutuksesta omaan toimintaansa
- Vanhemmuuden vakauttamista ja vanhemman toimintakyvyn vahvistamista, kun nykyiset tai aiemmin tapahtuneet traumaattiset kokemukset heikentävät vanhemmuutta
- Psykoedukaatiota lapsen tai nuoren käytöksestä ja tiedon antamista normaalista tai poikkeavasta kehityksestä
- Uusien toimintatapojen ja kasvatustapojen löytämistä ja harjoittelua arjen tilanteissa
- Ammatillisesti ohjatun vertaisryhmän tukea ja lisäksi yhteistyötä aikuisten palvelujen suuntaan
- Ohjaamista muiden tarvittavien palveluiden piiriin esim. päihde- ja mielenterveyspalvelut

Suurin osa kasvatus- ja perheneuvonnan asiakkaista on alle kouluikäisten tai alakouluikäisten lasten perheitä. Kasvatus- ja perheneuvonnassa annetaan tukea myös raskaana oleville sekä vauvaikäisten vanhemmille että nuoruusikäisten vanhemmille.

Raskaana olevien kanssa työskentelyn teemat liittyvät usein tulevan vanhemman omaan hoiva- ja kiintymyssuhdetaustasta kumpuaviin kysymyksiin, aikaisemmista raskauksista nouseviin tai tulevaan synnytykseen liittyviin huoliin tai tulevien vanhempien yhteistyön kysymyksiin. Murrosikäisten nuorten vanhempien kanssa kysymykset liittyvät usein vanhemmuuden uudelleen määrittelyyn nuoren itsenäistymiskehityksen edetessä.

Tukea lapsen kehityksessä

Tavoite

Tavoitteena on lapsen psyykkisen hyvinvoinnin ja suotuisan kehityksen edistäminen perheessä ja muussa kasvuympäristössä. On tärkeää tunnistaa ja vahvistaa lapsen kehitystä suojaavia tekijöitä sekä tunnistaa riskitekijöitä ja vähentää niiden merkitystä. Lapsen ja vanhemman hyvän vuorovaikutuksen edistäminen on keskeistä.

Palvelun sisältö ja menetelmät

Lapsen kehitystä, käyttäytymistä ja psyykkistä vointia ja niihin vaikuttavia tekijöitä arvioidaan lasta haastatteleamalla ja havainnoimalla niin yksin kuin vuorovaikutustilanteissa, vanhempia haastatteleamalla sekä varhaiskasvatuksen/koulun näkemystä että mahdollisten aiempien tutkimusten tietoja kokoamalla. Tarvittaessa käytetään standardoituja psykologisia tutkimusmenetelmiä ja vuorovaikutustutkimusta. Lapsen tilanteen kartoitukseen liittyy aina perhetilanteen, perheen historian sekä vanhemmuuden ja lähiverkoston voimavarojen selvittäminen vanhempien luvalla yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. Tarvittaessa arviota täydennetään lastenpsykiatrin konsultatiivisilla tapaamisilla ja arviolla lapsen tilanteesta.

Oleellista lapsen tilanteen selvittämisessä on saadun ymmärryksen välittäminen vanhemmuuden tueksi ja käyttövoimaksi. Tämä tapahtuu läpi koko tutkimusprosessin vanhemman oman ja vanhempien yhteisen psyykkisen työskentelyn ja mentalisaatiokyvyn vahvistamisen kautta. Oleellinen on myös tutkimusprosessin yhteenveto ja palaute, jossa ammattilaisten saama käsitys yhdistyy vanhempien ja lapsen omaan käsitykseen dialogisessa prosessissa.

Kasvatus- ja perheneuvonnassa lapsen yksilöllistä tilannetta tarkastellaan aina suhteessa hänen yhteisönsä, niin ongelmien ja tuen tarpeen arvioinnissa kuin myös hoidon toteuttamisessa. Lapsen kehitysympäristö tarvitsee samalla tavalla kuin vanhemmatkin lapsen tilanteen selvittämisestä saatua tietoa ja ymmärrystä oman kasvatustehtävänsä tueksi ja käyttövoimaksi.

Lapsen tilanteen arviointi sisältää:

- Yksilöllistä työskentelyä lapsen kanssa; lapsen kanssa tarkastellaan hänen ajatuksiaan elämäntilanteestaan, autetaan lasta muodostamaan uusia näkökulmia ja käsityksiä itsestään ja suhteestaan läheisiinsä sekä tarjotaan lapselle mahdollisuus jäsentää kokemuksiaan yhdessä turvallisen aikuisen kanssa.
- Psykologisia tutkimuksia, jolloin saadaan tietoa lapsen (psyykkisestä ja kognitiivisesta) kehityksestä, sen ongelmakohdista ja vahvuuksista, lapsen yksilöllisistä piirteistä ja tarpeista. Pyritään myös tunnistamaan lapsen mahdollinen jatkotutkimusten ja -hoidon tarve.
- Työskentelyä perheen ja vanhempien kanssa, jolloin saadaan tietoa lapsen tyypillisistä reagoitavoista ja käyttäytymisestä eri tilanteissa, kasvusta ja kehityksestä sekä toimintatavoista, tutustutaan lapsen kasvuympäristöön ja elämäntilanteen kehitystä tukeviin ja sitä haittaaviin tekijöihin kuten vanhempien parisuhteen ja yhteistyövanhemmuuden toimivuuteen.
- Yhteistyötä terveydenhuollon, sosiaalihuollon, varhaiskasvatuksen, koulu- ja opiskelijahuollon tai erikoissairaanhoidon kanssa.

- Saadun tiedon välittämistä vanhemmille ja lähiympäristölle lasta koskevan ymmärryksen lisäämiseksi, sekä uusien keinojen etsimistä lapsen kanssa toimimiseen, esim. lapsen rauhoittaminen, aktivointi, rajaaminen, läheisyys, leikki, tunteiden tunnistaminen ja niiden sanoittaminen.

Hoidollisella työskentelyjaksolla lapsen kehitystä voidaan tukea lapsen ja vanhempien omilla, lapsen ja vanhemman yhteisillä tai koko perheen yhteisillä terapeuttisilla käynneillä. Lapsen mahdollisten yksilökäyntien rinnalla on aina myös työskentelyä vanhempien kanssa.

Hoitojakso toteutetaan yhteistyössä lapsen lähiverkoston tai muiden toimijoiden kanssa. Usein merkittävä osa lapsen hoidollista tukea on nimenomaan työskentelyä vanhempien ja lapsen kehitysympäristön kanssa, eikä erillistä työskentelyä lapsen kanssa välttämättä tarvita.

Tukea pari- ja perhesuhteissa

Tavoite

Tavoitteena on perheenjäsenten toimivan vuorovaikutuksen ja keskinäisen ymmärryksen lisääntyminen, kommunikoinnin parantuminen ja perheen myönteisten voimavarojen löytäminen. Osa perhesuhteiden tukemisesta toteutuu perhettä kohdanneen kriisitilanteen aikana tai sen jälkeen.

Kasvatus- ja perheneuvonnan tuki yllättävissä kriisitilanteessa on luonteeltaan akuutin shokkivaiheen jälkeistä psykososiaalista tukea, jolla pyritään vähentämään traumatisoitumista sekä tukemaan vanhemmuuden ja perheen toimintakyvyn palautumista. Päähuomio on perhettä ja lasta kannattelevan vanhemmuuden vahvistamisessa. Akuuteissa kriisitilanteissa tarvittava päivystysluonteinen kriisiytyö ei kuulu kasvatus- ja perheneuvonnan perustehtävään, vaan sosiaali- ja kriisipäivystyksen vastuulle.

Nuoruusikäisten vanhemmat tarvitsevat tietoa murrosiän kehitystehtävistä, kuten nuoren itsenäistymiskehityksestä, kaverisuhteiden merkityksen kasvamisesta, rajojen kokeilusta ja tunnetilojen vaihtelusta. Murrosikä asettaa vanhemmille uusia haasteita tilanteessa, jolloin myös perheenjäsenten väliset suhteet joudutaan määrittelemään uudelleen.

Parisuhdekriisin hoidossa tavoitteena on rauhoittaa parin ja koko perheen tilannetta, tukea molempia puolisoita käymään läpi kriisiä ja tukea vanhempia pitämään yllä lapsille turvallista arkea. Eroa pohtivien tai jo eronneiden vanhempien kanssa työskenneltäessä tavoitteena on löytää ristiriitaisissa tilanteissa toimivia ratkaisuja lasten ja perheen asioiden järjestämiseksi. Näiden ratkaisujen löytymiseksi tarvitaan usein tiivistä yhteistyötä perheoikeudellisten prosessien sekä aikuisuuden tuen eri auttamistahojen kanssa.

Palvelun sisältö ja menetelmät

Työskentely perustuu arvioon lapsen kehityksellisistä tarpeista ja perheen vuorovaikutussuhteista. Tämän perusteella asetetaan tavoitteet ja tehdään työskentelysuunnitelma. Perheen omaa asiantuntijuutta omasta tilanteestaan kunnioitetaan asiakkuuden kaikissa vaiheissa. Perheen elinympäristö, verkostot ja tukimuodot kartoitetaan kokonaisvaltaisesti.

Ristiriitatilanteissa työntekijät pyrkivät luomaan perheenjäsenten välille yhteisymmärrystä siitä, miten perheessä esiintyvät ristiriidat voidaan ratkaista asianosaisten kannalta parhaalla mahdollisella tavalla. Parisuhdekriisien hoidossa työntekijän tehtävänä on tukea vanhempia ja auttaa heitä käymään läpi kriisiä niin, että vanhemmat kykenevät huolehtimaan lapsistaan ja arjen jatkumisesta turvallisena.

Vanhemmat saavat myös tietoa siitä, miten lapset yleensä reagoivat eroon tai muihin kriisitilanteisiin ja miten lapsia voi näissä tilanteissa tukea. Työskentelyllä pyritään pysyviin ratkaisuihin, jotka helpottavat lasten ja aikuisten välistä arkea ja vanhempien yhteistyötä vanhempina. Vanhemmat tulevat tietoisemmiksi oman toimintansa vaikutuksesta lapseen ja toisiinsa ja löytävät uusia tapoja toimia lasten kanssa haastavissakin tilanteissa sekä tukea toisiaan vanhempina.

Perhesuhteiden tuen muoto vaihtelee perheiden tarpeiden mukaan. Se voi olla esimerkiksi ratkaisu- ja voimavarakeskeistä lyhytkestoista työskentelyä, pari- ja perheterapian eri muotoja, kriisi- tai traumamenetelmien käyttöä, tai myönteisen vuorovaikutus- ja kiintymyssuhteen tukea.

Tukea vauvaperheille

Vauvaperheiden vuorovaikutussuhteen tuen tavoitteena on tukea vauvan ja vanhempien välistä vuorovaikutussuhdetta ja turvallisen kiintymyssuhteen rakentumista, ennaltaehkäistä mahdollisia vuorovaikutussuhteen häiriöitä, tukea vanhemmuutta, vauvan suotuisaa psyykkistä ja kognitiivista kehitystä sekä vanhemmuuden yhteistyösuhdetta.

Vauvaperheiden kanssa työskennellessä tavoitteena on vanhemmuuden vahvistamisen lisäksi vanhempien tukeminen ymmärtämään vauvansa tarpeita sekä löytämään keinoja olla vuorovaikutuksessa vauvansa kanssa. Vanhemman psyykinen tilanne (ahdistus, synnytyksen jälkeinen masennus tai psykoosi, paniikkihäiriö) voi vaatia kasvatus- ja perheneuvonnan vuorovaikutushoidon lisäksi myös yhteistyötä aikuisten mielenterveyspalvelujen kanssa.

Asiantuntija-apu ja konsultointi

Tavoite

Kasvatus- ja perheneuvonnan keskeisenä tehtävänä on asiantuntija-avun antaminen ja konsultointi muille lasten ja perheiden kanssa työskenteleville työntekijöille. Ensisijaisena tavoitteena on, että konsultaatiota pyytänyt taho pystyy konsultaatiosta saamansa tuen avulla auttamaan lasta ja perhettä omassa työssään niin, ettei ohjausta muihin palveluihin tarvita. Lisäksi konsultaatiota pyytäneen tahon kanssa arvioidaan, onko tarvetta pyytää muita palveluja mukaan yhteistyöhön tai onko tarve ohjata lapsi tai perhe muihin palveluihin.

Palvelun sisältö ja menetelmät

Kasvatus- ja perheneuvonnan moniammatillisen tiimin arviointi, ohjaus ja asiantuntijaneuvonta ovat muiden lasten kanssa työskentelevien tahojen ja verkostojen käytössä. Käytännössä asiantuntija-apu voi toteutua puhelimitse, kirjallisesti suojattua sähköpostia tai muuta suojattua verkkoyhteyttä käyttäen, kasvotusten tai verkostoneuvottelussa asiakkaan läsnä ollessa tai asiakkaan luvalla ilman asiakasta. Suositeltavaa on käyttää konsultaatiossa asiakkaan henkilötietoja, jolloin konsultaatiota pyytävän tahon on aina ensin varmistettava asiakkaan suostumus konsultointiin. Henkilötietojen avulla konsultaatiota pyytävän tahon on mahdollista ja tarpeellista tehdä tarvittava dokumentaatio asiakas- tai potilaskertomukseen konsultaation ajankohdasta, käsittelyyn osallistuneista, konsultaation perusteella tehdyistä ratkaisuista ja niiden toteutuksesta. Ilman asiakkaan henkilötietoja on myös mahdollista pyytää asiantuntija-apua oman työn tueksi.

Sovittelu

Perheasioiden sovittelu on tarkoitettu lapsiperheille, joissa vanhemmat miettivät eron mahdollisuutta. Sovitteluun voi hakeutua myös perhe, jossa vanhemmat ovat jo eronneet ja perhe pyrkii sopeutumaan uuteen elämäntilanteeseen. Kasvatus- ja perheneuvolan asiakkaiksi ohjautuvat usein lapset, joiden perheessä on tapahtunut avioero mahdollisesti jo vuosia sitten. Tällöin kasvatus- ja perheneuvolan työskentelyn painopisteenä on vanhemmuuden vahvistaminen eron jälkeen sekä vanhemmuussuunnitelman mukaisen kasvatuskumppanuuden löytäminen.

4. Osaamisvaateet suhteessa lainsäädäntöön ja asiakastyön tarpeisiin

Yleistä

Kasvatus- ja perheneuvonnan laajaa tehtäväkenttää toteutetaan monialaisesti sosiaalityön, psykologian ja lääketieteen sekä tarpeen mukaan muiden asiantuntijoiden kanssa. Moniammatillisen ydintiimin muodostavat laillistetut psykologit ja sosiaalityöntekijät sekä ja lasten- ja nuorisopsykiatrit. Ammatillisen peruskoulutuksen lisäksi tarvitaan syventävää koulutusta arviointiin, ohjaukseen ja neuvontaan, terapeutiseen työhön sekä kuntoutukseen. Kasvatus- ja perheneuvonnan näkökulma on lapsilähtöinen ja työskentely on perhe- ja verkostokeskeistä.

Perhesuhteita tuettaessa erilaisissa tilanteissa tarvitaan työntekijöiltä kiintymyssuhteiden, vuorovaikutuksen, kriisireagoinnin ja traumatisoitumisen sekä lapsen kehitystarpeiden tuntemista ja parisuhdeasioiden ymmärrystä. Lisäksi tarvitaan tietoa ja ymmärrystä erotilanteeseen liittyvistä oikeusprosesseista sekä konfliktitilanteessa sovinnollisen työskentelyn osaamista. Avioliittolain mukaista perheasioiden sovittelua antaa osa kasvatus- ja perheneuvonnan työntekijöistä. Asiantuntija-avusteista tuomioistuinsovittelua, joka perustuu lakiin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, antavat siihen tehtävään erilliskoulutetut kasvatus- ja perheneuvonnan työntekijät.

Perheiden kanssa tehtävä työ

Keskeistä on tieto ja ymmärrys asiakassuhteen ilmiöistä ja terapeutisesta työskentelystä. Työntekijältä edellytetään hyviä vuorovaikutustaitoja, sensitiivisyyttä ja reflektiokykyä lapsen ja hänen perheensä kohtaamisessa. Työskentely yllättävissä muutos- ja kriisitilanteissa edellyttää kaikilta ydintiimin työntekijöiltä kriisi- ja traumatyön osaamista sekä yksilöllisen, perhesysteemin ja perheen verkoston kriisireagoinnin ymmärtämistä. Eroauttamisessa tarvitaan lisäksi tietoa kiintymyssuhteista, vuorovaikutuksesta ja lapsen kehitystarpeista. Erityisesti tarvitaan tietoa erotilanteisiin liittyvistä oikeusprosesseista sekä eron jälkeisten vaikeutuneiden huoltoriitatilanteiden sovittelusta.

Kasvatus- ja perheneuvonnassa työskentelevältä psykologilta vaadittavaa ammatillista osaamista on kehityspsykologinen tieto ja sen soveltaminen eri tilanteissa sekä psykologisten tutkimus- ja arviointivälineiden käyttö lapsilla. Varhaisten ja läheisimpien vuorovaikutussuhteiden merkitys lapsen ja nuoren kehitykselle on kehityspsykologisen osaamisen ydintä.

Kasvatus- ja perheneuvonnassa työskentelevän sosiaalityöntekijän ammatillisessa osaamisessa keskeistä on tieto sosiaalisten suhteiden ja ympäröivän yhteiskunnan vaikutuksesta perheen vuorovaikutussuhteisiin ja vanhemmuuteen ja aikuisten välisen vuorovaikutussuhteen, parisuhteen tai vanhemmuussuhteen hoitamisen tuki. Lisäksi sosiaalityöntekijän ydinosaamista on vahva palveluverkoston ja toimintaympäristön tuntemus.

Erityisosaamista lapsen kehityksen häiriöistä, niitä ylläpitävistä tekijöistä ja diagnosoinnista on lasten- ja nuorisopsykiatrian erikoislääkäreillä, jotka täydentävät moniammatillisen tiimin osaamista.

Moniammatillisuus

Kasvatus- ja perheneuvontaa toteutetaan moniammatillisesti sosiaalityön, psykologian ja lääketieteen sekä muiden asiantuntijoiden kanssa. Moniammatillisuutta ylläpidetään ja vahvistetaan työohjauksen tuen kautta. Näin syntyvä kollektiivinen asiantuntijuus pystyy kehittymään ja siten vastaamaan asiakasperheiden tarpeisiin.

Menetelmäosaaminen

Kasvatus- ja perheneuvonta edellyttää ammatillisen peruskoulutuksen lisäksi lisäkoulutusta arvioinnista ja tutkimusmenetelmistä, ohjaus- ja neuvontamenetelmistä sekä niiden vaikuttavuudesta ja toimivuudesta. Lisäkoulutusta tarvitaan myös hoito- ja terapiamenetelmistä.

Tieto näyttöön perustuvista interventioista on kasvatus- ja perheneuvonnassa tärkeää. Työssä tarvittava monipuolinen terapeuttien menetelmien osaaminen edellyttää yksilö-, perhe- tai pariterapeutista koulutusta.

Kasvatus- ja perheneuvontatyön osaamisen ylläpito ja kehittyminen

Kasvatus- ja perheneuvonnan osaamisen ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi tarvitaan riittävää ammatillisen senioriteetin ylläpitämistä ja lähijohtamisessa kasvatus- ja perheneuvonnan substanssin tuntemusta.

Moniammatillisen työn syventävä koulutus ja osaaminen

Kasvatus- ja perheneuvontatyön moninaisuutta eri osaamisvaateiden suhteen kuvaa alla oleva luettelomainen kuvaus työn eri osa-alueista.

Perusosaaminen, jota on vuorovaikutusosaaminen, oman työn, itsetuntemuksen ja persoonallisuuden kehittäminen, ongelmatilanteiden jäsentäminen, palveluosaaminen, lapsen kehitys ja siihen vaikuttavat tekijät, perheeseen liittyvä osaaminen sekä yhteiskuntaan ja yhteistyöhön liittyvä osaaminen.

Menetelmä-, ja ohjaus- ja neuvontamenetelmien osaaminen sekä tutkimusmenetelmien osaaminen, joita ovat perustutkimusvälineet: keskeiset kykytestit, persoonallisuustestit ja perhetestit sekä neuropsykologisen tutkimuksen perusteet, haastattelu perheen sosiaalisen tilanteen kartoittajana, perheen tilanteen kartoitus yhteistyötahoilta saatavalla tiedolla, kokonaistilanteen systeeminen arviointi ja eri työskentelyvaihtoehtojen soveltuvuus, seurauksien ja jatkotoimenpiteiden tarpeellisuuden arviointi, yksilö-, pari-, perhe-, ryhmätutkimukset, kuntoutustutkimukset, alle kouluikäisten kehitysarviot, oppimisvaikeustutkimukset ja niissä yhteistyö vanhempien ja viranomaisten kanssa, lasten kehitykseen, oppimisvaikeuksiin ym. liittyvät vanhempien haastattelut ja vanhempien tukeminen sekä perheväkivaltaan liittyvät kysymykset.

Hoito- ja terapiamenetelmien osaaminen, joita ovat varhaisen vuorovaikutuksen tukeen ja hoitoon raskauden ajalta lähtien liittyvät menetelmät, yksilö- ja perheterapian perusteet, perhetyön perusmenetelmät, perheen vuorovaikutussuhteisiin liittyvät työmenetelmät, lasten kehityshäiriöiden hoito, yksilö-, pari-, perhe-, ryhmä- ja verkostoterapian menetelmät, lasten supportiivinen terapia, kriisityö, perheiden kriisiauttaminen, traumaterapia, kuntoutusmenetelmät ja hoidon jatkuvuuden turvaaminen.

Muu osaaminen

Lisäksi kasvatus- ja perheneuvontatyössä tulee olla neuvottelu-, sovittelu- ym. menetelmien osaamista, esimerkiksi vertaistuellisten ja ammatillisesti ohjattujen ryhmien ohjaamiseen.

Kasvatus- ja perheneuvotatoimijan työhön kuuluu tiedottaminen, kouluttaminen sekä vaikuttaminen ja toimintaympäristön tunteminen (palvelujärjestelmän tunteminen) sekä yhteisöosaaminen.

5. Yhteistyöpinnat

Yhteistyö- ja yhdyspinnat kasvatus- ja perheneuvonnassa

Kasvatus- ja perheneuvonnan tehtäväkenttä on laaja ja se edellyttää verkostomaista työskentelyä. Tärkeimpiä yhteistyökumppaneita tällä hetkellä ovat:

- äitiys- ja lastenneuvolat/hyvinvointineuvolat
- perusterveydenhuolto
- varhaiskasvatus
- yksilökohtainen opiskeluhoito ja monialainen yksilökohtainen opiskeluhoito
- sosiaalityö (perhesosiaalityö, lastensuojelu, aikuissosiaalityö)
- vammaispalvelut
- päihde- ja mielenterveyspalvelut
- lastenpsykiatria/nuorisopsykiatria
- lastenneurologia
- kuntoutus ja terapiapalvelut

Paikalliset painotukset vaihtelevat hiukan, mutta kasvatus- ja perheneuvonnalla on yleisesti ottaen laajat yhteistyöverkostot. Yhteistyötä tehdään tiiviisti esim. puheterapeuttien, neuropsykologien ja perhetyöntekijöiden kanssa perheiden tarpeista lähtien. Yhteistyö yksityisten ammatinharjoittajien kanssa vaihtelee paikallisista resursseista johtuen. Järjestöjen ja muiden kolmannen sektorin toimijoiden kanssa on yhä enenevässä määrin yhteistyötä, esim. Eroneuvo-illat ja lasten eroryhmät.

Erityisinä yhdyspintoina nousevat esille perhesosiaalityö, lastensuojelu, oppilas- ja opiskelijahuolto sekä lastenpsykiatria, joissa tehdään työtä usein samojen perheiden kanssa. Lastenpsykiatrian palveluiden käyttö on suoraan verrannollinen siihen, miten perustasolla sekä kasvatus- ja perheneuvonnassa palvelut on resursoitu. Hyvin toimiva kasvatus- ja perheneuvontatyö vähentää erikoissairaanhoidon ja lastensuojelun tarvetta. Oppilas- ja opiskelijahuollon suhteen kyse on enemmänkin työn jaosta ja yhdessä tekemisestä.

6. Pohdinta

Paikka palvelujärjestelmässä

Kasvatus- ja perheneuvonta on sosiaalihuoltolain määrittämää sosiaalipalvelua, joka sijaitsee toiminnan sisällön ja henkilöstörakenteen näkökulmasta sosiaali- ja terveystieteiden rajamaastossa. Kasvatus- ja perheneuvonta on perustason erityisosaamista edellyttävää ja kohdennettua palvelua. Tehtävien laajuus edellyttää henkilöstöltä laaja-alaista osaamista lasten sekä perheiden kanssa työskentelyssä ja monitoimijaisessa yhteistyössä. Perheneuvolan asiantuntijuuden ja osaamispääoman säilymisen kannalta on tärkeää, että turvataan riittävän isojen, erillisten yksiköiden olemassaolo. Tällaisissa yksiköissä pystytään ylläpitämään monipuolinen palvelutarjonta, säilyttämään työn vaatima asiantuntijuus, työn osaamispääoma sekä riittävä koulutus ja työnohjaus. Isoissa yksiköissä myös henkilökuntarakenteen mahdollistaa moniammatillisen tiimityön kasvatus- ja perheneuvonnan sisällä sekä luo edellytykset monialaiselle tiiville ja verkostomaiselle yhteistyölle muiden lähialojen kanssa. Kasvatus- ja perheneuvonnan asiakasyhteistyö ja konsultaatio perustason lapsiperheiden kanssa työtä tekevien työntekijöiden/yksiköiden kanssa on välttämätöntä.

Kasvatus- ja perheneuvonta on Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelman mukaisesti osa perhekeskustoimintamallia. Toteutuksessa voi olla joko fyysisesti samaan rakennukseen koottava perhekeskus ja/tai verkostomaisesti toteutettava perhekeskus. Isoissa kaupungeissa, esim. Helsingissä yksiköitä voidaan kasvatus- ja perheneuvontatyötä vahingoittamatta sijoittaa perhekeskuksiin alueille. Kaikkiällä resurssit eivät riitä jaettavaksi alueille, vaan asiantuntijatyön ja osaamisen sekä moniammatillisen tiimityön sekä asiakkaiden saaman yhdenvertaisen palvelun turvaaminen edellyttää verkostomaisen perhekeskusmallin rakentamista.

Verkostomaisessa perhekeskusmallissa voidaan kasvatus- ja perheneuvonta tuottaa erillisestä isommasta yksiköstä. Asiakastyön tarpeista lähtien työntekijät jalkautuvat alueille asiakastyöhön ja perustason työntekijöiden yhteistyökumppaneiksi. Lapset ja lapsiperheet ovat kunnassa useiden palvelujen asiakkaina, joten on tärkeää, että kasvatus- ja perheneuvonnan osalta myös jalkautuvat palvelut on sovitettu yhteen ja palvelut muodostavat perheiden näkökulmasta helposti hahmotettavan kokonaisuuden. Sosiaalihuoltolain soveltamisoppaassa (THL/2017) asetetaan tavoitteeksi myös murrosikäisten nuorten saaminen aiempaa vahvemmin kasvatus- ja perheneuvonnan asiakkaiksi aina 21 ikävuoteen saakka. Tähän on tärkeää jatkossa kiinnittää huomiota. Opiskeluhuollon sekä kasvatus- ja perheneuvoloiden vastuut ja tehtävien rajat tulisi selkeästi määritellä.

Kasvatus- ja perheneuvonnan verkoston yhteiselle valtakunnalliselle ja maakunnalliselle kehittämiselle sekä yhteistyölle tulee luoda toimivat puitteet. Suomessa on jo isoja alueellisesti toimivia kasvatus- ja perheneuvontaa tuottavia yksiköitä, jotka voisivat toimia tulevilla sote-alueilla myös pienempien kasvatus- ja perheneuvontayksiköiden tukena osaamisen ja palveluiden kehittämisessä. Kasvatus- ja perheneuvontaa tekevien asiantuntijayksiköiden verkoston valtakunnallinen kehittäminen, riittävä resursointi sekä valtakunnallisen tuen ja ohjauksen kehittäminen on ensiarvoisen tärkeää, jotta maassa saadaan turvattua lapsiperheille riittävän laadukkaat, yhdenvertaiset, matalan kynnyksen perhettä lähellä olevat kasvatus- ja perheneuvontapalvelut.

Haasteet

Asiakasmäärien noustessa lapsiperheiden palveluissa on rajattu palvelujen antamista ja riskinä on, että lapsen ja perheen saama tuki on sattumanvaraista ja harvajakoista, jolloin tuen ja hoidon intensiteetti on vähäisempää. Tällöin myös tuen vaikuttavuus vähenee. Erikoissairaanhoidossa tehdään arviointia ja diagnosointia ja jatkohoito toteutuu osaksi matalan kynnyksen palveluissa. Jotta turvataan lapsen ja perheen tarvitsema riittävä tuki, on tärkeää, että kasvatus- ja perheneuvonnassa vahvistetaan mahdollisuutta toteuttaa monipuolisia hoidollisia interventioita, kuten terapeutteja työmuotoja varhaisen vuorovaikutuksen ja

parisuhteen tukemiseksi ja hoitamiseksi. Tämä edellyttää, että kasvatus- ja perheneuvontaa tuottavat yksiköt ovat riittävän suuria, jotta monipuolinen palveluvalikko ja ammatillinen osaaminen taataan.

Kasvatus- ja perheneuvonnan haasteena on, että osaamista moninaisten perheiden kohtaamiseen ei aina ole riittävästi. Palveluvalikon variointi sen mukaan, mitä palveluja kunnassa on tai puuttuu, lisää työn haasteellisuutta. Variaatioita esiintyy myös sen suhteen, mitä palveluja kasvatus- ja perheneuvonta tarjoaa ja miten ne on hallinnollisesti organisoitu. Tällä hetkellä esimerkiksi lastenpsykiatrisen arvioinnin ja avohoidon tarve kuormittaa osaa kasvatus- ja perheneuvonnassa erikoissairaanhoidon lastenpsykiatristen palvelujen kuormittuneisuuden tai puuttumisen vuoksi. Tällöin kasvatus- ja perheneuvonnan painopiste on siirtynyt liiaksi korjaavaan työhön. Hoitotakuun toteutuminen on haaste, johon pääseminen vaatii ponnisteluja niukkojen resurssien vuoksi. Erikoissairaanhoidon ruuhkautuessa paine kasvatus- ja perheneuvontaa kohtaan kasvaa. THL:n määräys sosiaalihuollon palvelutehtävien luokituksesta 1/2016 määrittää kasvatus- ja perheneuvonnan toteuttavan lapsiperheiden palvelujen palvelutehtävää, jonka tavoitteena on tukea lapsiperheitä ja vanhemmuutta sekä edistää lasten yksilöllistä kasvua ja myönteistä kehitystä. Edelleen tarvitaan tarkennusta kasvatus- ja perheneuvonnan linkittymisestä sosiaalihuollon palvelutarpeen arviointiin.

Monitoimijaisuus ja moniammatillisuus asettaa haasteita myös tiedon kululle. Erilliset tietojärjestelmät ja salassapidon kysymykset voivat aiheuttaa tiedonkulun esteitä ja turhaa päällekkäistä työtä. Perheellä voi olla useita asiakkuuksia, joiden toimijat eivät tiedä toisistaan ja päällekkäisyys myös kuormittaa perhettä.

Perheasioiden sovittelun rooli vaihtelee kunnittain. Perheasian sovittelusta säädetään avioliittolain 20–23 §:issä. Sovittelua voivat antaa lisäksi ne yhteisöt, yhtymät ja säätiöt sekä henkilöt, jotka ovat saaneet aluehallintoviraston luvan tähän toimintaan. Yhteisöjen, yhtymien ja säätiöiden antamalla sovittelulta edellytetään ammattitaitoisuutta. Lupa voidaan myöntää myös henkilölle, joka on perehtynyt lastensuojelu- tai perheneuvontatyöhön tai perheoikeuteen ja jolla on aikaisemman kokemuksen sekä henkilökohtaisten ominaisuuksiensa perusteella riittävät edellytykset toimia sovittelijana. Tämän työryhmän mielestä jatkossa kuitenkin perheasioiden sovittelun tulisi kuulua kasvatus- ja perheneuvonnan ydintehtäviin.

Sähköisten palveluiden osalta on pohdittava, mikä palvelu edellyttää fyysistä läsnäoloa ja mikä ei. Kasvatus- ja perheneuvonnan työ on hyvin suurelta osin luonteeltaan fyysistä kohtaamista vaativaa eli suhteen luomista asiakkaaseen, luottamuksen rakentamista ja tuen saamista vuorovaikutuksessa. Ratkaisukeskeinen työtapa pyrkii aikaansaamaan muutoksen. Tärkeää on osata erottaa se, mikä kuuluu kasvatus- ja perheneuvonnan sähköisiin palveluihin, mikä taas perheiden tietopaketteihin ja itsehoito-opaspalveluvalikkoon. Digitalisaatio luo paljon mahdollisuuksia kasvatus- ja perheneuvonnan työhön esimerkiksi ajanvarauksen ja lomakkeiden täytön osalta. Vanhempien tukea ja ohjausta voidaan myös kehittää sähköisenä palveluna.

Kun kasvatusneuvolalaki kumottiin ja toiminta liitettiin 1.1.1984 osaksi sosiaalihuoltolain mukaista toimintaa, kasvatusneuvolalakiin perustunut koulutusneuvolatoiminta, kasvatus- ja perheneuvolan erikoistumiskoulutus vähitellen supistui, kunnes se lopetettiin kokonaan vuoden 2010 keväällä. Kun pätevyysvaatimus kasvatus- ja perheneuvonnan erikoistumiskoulutuksesta on koulutusmahdollisuuden puuttuessa jätetty pois, ei osaamisvaatimusiakaan ole enää selkeästi määritelty. Osaamisen ylläpitäminen ja ammatillisesta kehityksestä huolehtiminen niin, että työntekijöillä olisi valmiudet vastata ajan ja yhteiskunnallisen kehityksen asettamiin haasteisiin, on siirtynyt yksittäisten kuntien päätettäväksi. Pienissä yksiköissä asutuskeskusten ulkopuolella työntekijöiden ammatillinen osaaminen ja kehittyminen on vaarassa jäädä suppeaksi. Samaan aikaan erikoissairaanhoidon ruuhkautunut ja monet kasvatus- ja perheneuvolat ovat alkaneet hoitaa yhä vaativampia tehtäviä ja asiakkaita. Laki ei edellytä sellaista erityisosaamista, mikä arjen työssä on osoittautunut välttämättömäksi.

Lain muutosten myötä perheneuvoloiden asema palveluverkossa on muuttunut ja lakisääteistä kasvatus- ja perheneuvontaa on kunnissa toteutettu hallinnollisesti hyvin erilaisissa organisaatioissa ja työn sisältö on myös määräytynyt pitkälti muun palveluverkon tarpeiden mukaiseksi. Selkeä näkemys kasvatus- ja perheneuvontapalvelujen sisällöstä on hämärtyneenä.

Kasvatus- ja perheneuvolan henkilöstön ammatillisen osaamisen, perehdyttämiskoulutuksen ja syventävän ammatillisen koulutuksen järjestämiseen tarvitaan työtä valtakunnallisesti koordinoiva taho, jonka tehtävänä olisi selkeyttää ja vahvistaa kasvatus- ja perheneuvontatoiminnan paikka ja tehtävät lapsiperheiden palveluverkostossa. Tärkeää olisi myös löytää ratkaisuja, joilla voitaisiin vahvistaa syvempi osaaminen kasvatus- ja perheneuvontatyössä valtakunnallisesti kattavasti.

Varhaisen tuen ja matalan kynnyksen palveluna kasvatusta- ja perheneuvontatoiminnan osaamista tulisi vahvistaa. Kasvatusta- ja perheneuvontatoiminnan asiantuntijuudella tulisi olla valmiuksia myös vaikuttaa ympäristöön, jossa se toimii ja jossa perheet elävät niin, että lasten, nuorten ja perheiden pahoinvointia, syrjäytymistä ja ongelmien syntyä voitaisiin myös ehkäistä ennalta. Tämä on erityisen tärkeää ennaltaehkäisevien palvelujen/interventioiden suunnittelussa.

Tärkeää on miettiä, miten nykyiset perheneuvolat voivat jatkossakin kehittyä moniammatillisina yhteisöinä ja miten tätä moniammatillista tiimityötä voidaan entistä paremmin hyödyntää perheiden kanssa työskentelyssä ja yhteistyössä muiden lapsiperheiden kanssa työskentelevien viranomaisten/asiantuntijoiden kanssa.

7. Kommenttipuheenvuorot

Kasvatus- ja perheneuvonnan rooli suhteessa maakunnalliseen perhekeskustoimintamalliin

Kasvatus- ja perheneuvonta on sosiaalihuoltolain määrittelemää lapsiperheiden perustason erityistä palvelua, joka vaatii erityisosaamista. Tulevaisuudessa sitä toteutetaan osana perhekeskuksen matalan kynnyksen toimintaa. Perhe voi hakeutua perheneuvolaan ilman lähetettä oma-aloitteisesti tai ohjattuna muista lasten, nuorten ja perheiden palveluista, silloin kun universaalit peruspalvelut eivät ole olleet riittäviä.

Kasvatus- ja perheneuvonta on perustason tarpeenmukaisesti kohdennettua erityistä palvelua ja työn painopiste on vahvasti varhaisessa tuessa ja ongelmien ennaltaehkäisyssä. Perheneuvolatyön ydintehtävänä on toimia perheen tukena vanhemmuudessa, perhesuhteissa ja lapsen kehityksessä.

Perheneuvola on aina toiminut sosiaalihuollon ja terveydenhuollon rajalla käytännön yhdyspintana näiden välillä eli toisin sanoen SOTE-integraation ytimessä. Kasvatus- ja perheneuvontatyötä ovat tehneet sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset, sosiaalityöntekijät, psykologit ja lääkärit. Monessa perheneuvolassa erikoislääkärien työpanosta on ollut sängen niukasti saatavana. Silloin lääkärin osuus työstä on voinut rajoittua vain konsultaatioihin perustuvaksi.

Sosiaalihuoltolain mukaisen kasvatus- ja perheneuvonnan rinnalla perheneuvolassa on saatettu antaa myös terveydenhuoltoon kuuluvia palveluja, esimerkiksi lasten- tai nuorisopsykiatriseksi hoidoksi luokiteltavaa palvelua. Tämä on johtanut siihen, että perheneuvolatyötä on jouduttu sisällöllisesti erittelemään ja kirjaamaan sekä sosiaalihuollon että terveydenhuollon järjestelmiin. Tämä on vaikeuttanut toimintaa ja työn kokonaisvaltaisuus ja eheys on kärsinyt. Perheneuvolan työ on näin saattanut näyttäytyä asiakasperheen näkökulmasta vaikeasti hahmotettavana.

Tulevaisuudessa kasvatus- ja perheneuvontatyössä on oleellista, miten tämä yhdyspinta, joka konkreti-soituu perheneuvolassa, saadaan joustavasti lapsia ja perheitä palvelevaksi kokonaisuudeksi.

Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria voidaan määrittellä erikoissairaanhoidoksi silloin, kun toimintaa johtaa alan erikoislääkäri. Erikoissairaanhoito kuuluu lasten, nuorten ja perheiden erityistason palveluihin. Lastenpsykiatrisessa hoidossa on aina huomioitava lapsen elämän kokonaisuus, sen somaattiset ja psykologiset kuin myös sosiaaliset ulottuvuudet. Mitä nuoremasta lapsesta on kysymys, sitä vaikeampaa on näiden ulottuvuuksien hahmottaminen ja eritteleminen. Varhaisella tuella oikeaan aikaan on myös huomattavasti myöhempiä ongelmia ehkäisevää merkitystä. Ennaltaehkäisevässä toiminnassa lääketieteellisen diagnoosin määrittelemisen ei ole välttämätöntä, koska perheen tarvitsema apu ja tuki voidaan usein suunnitella yhteistyössä perheen kanssa. Tällöin työskentelyn lähtökohtana ovat perheen eli vanhempien ja lapsen itsensä ilmaisemat toiveet ja tarpeet tilanteen parantamiseksi.

Erityispalvelujen, kuten lastensuojelun, vammaispalvelun ja lastenpsykiatrian, tarve tulee arvioida silloin, kun universaalit peruspalvelut tai kohdennetut kasvatus- ja perheneuvonnan palvelut eivät ole riittäviä. Miten tämä arviointi voidaan tulevaisuudessa tehdä mahdollisimman joustavasti? Voitaisiin ajatella, että kun kasvatus- ja perheneuvonta on sosiaalihuoltolain mukaista sosiaalipalvelua, tässä palvelussa perheneuvolassa kaikki kirjaaminen tehtäisiin sosiaalihuollon asiakasrekisteriin. Psykologit ja lääkärit ovat terveydenhuoltoalan ammattilaisia, mutta heidänkin kasvatus- ja perheneuvolatyön kirjaamisten tulisi olla samassa järjestelmässä, jotta se palvelisi työn kokonaisuutta ja siten parhaiten myös asiakasperheitä.

Lastenpsykiatrian tai nuorisopsykiatrian erikoislääkäriin rooli perheneuvolassa voisi usein olla nimenomaan sen arvioimista, onko vanhempien ja perheen kanssa tehty työskentely ollut riittävää lapsen kehityksen tukemiseksi vai tarvitaanko vielä lisää jotakin, joka sitten olisi jo selvästi lastenpsykiatrista tutkimusta tai hoitoa. Tällainen arviointi voitaisiin määrittellä ja kirjata lähetteeksi erikoissairaanhoitoon. Koska alun perin perhe on tullut perheneuvolaan ilman lähetettä, vasta tämän lähetteen myötä tulisivat terveydenhuoltolain mukaiset hoitotakuuvaatimukset mukaan. Sitä ennen myös lääkärin työpanoksen perheneuvolassa voitaisiin ajatella olevan perustason erityistä ammattiosaamista vaativaa, mutta sisällöllisesti vielä vahvasti preventiivistä työtä eli kasvatus- ja perheneuvonnan ydintehtävän mukaista ja siten sosiaalihuoltolain mukaista palvelua.

Horizontaalinen integraatio

Kasvatus- ja perheneuvolan työntekijöillä on erityisosaamista, jota voidaan käyttää perhekeskuksen sisällä universaalipalveluita antavien palvelujen tukena työparityön, konsultaatioiden ja työnohjauksen muodossa. Perhekeskuksessa tulee olla riittävästi ajankäytöllisiä mahdollisuuksia eli käytännössä säännöllisiä tapaamisia ja pysyviä rakenteita tällaiseen toimintaan. Sosiaalihuoltolain toimeenpanoon ja eri toimijoiden välisen työnjaon kysymyksenä nousee perheneuvolatoiminnan osalta kysymykseksi, tulisiko perheneuvolan sosiaaliryhtymän toimia lapselle myös sosiaalihuoltolain mukaisena omatyöntekijänä. Voiko hän vastuutyöntekijänä tehdä myös sosiaalihuoltolain mukaisia hallinnollisia päätöksiä perheen asioissa? Miten käytännössä voitaisiin joustavasti yhdistää perheen tarvitsema psykologinen ja kasvatuksellinen tuki heidän tarvitsemaan käytännölliseen ja taloudelliseen apuun ja niistä tehtäviin hallinnollisiin päätöksiin?

Vertikaalinen integraatio

Erityis- ja vaativantason palveluiden tulee tukea perustason toimintaa. Käytännössä tuki tasojen välillä voi toteutua myös toisinpäin, hyvin toimiva perustaso voi auttaa ja helpottaa erityistason työtä. Kasvatus- ja perheneuvontatyö perhekeskuksessa voisi parhaimmillaan olla keskeinen SOTE-integraation toteuttaja. Erityistason lastenpsykiatrian erikoislääkäri voisi jalkautua perhekeskukseen juuri perheneuvolatyön kautta, toimia siellä konsultoivana lääkärinä ja siinä tehtävässä nimenomaan arvioida, onko perheen kanssa perheneuvolassa jo tehty tai siellä jatkoksi suunniteltu työ riittävää lapsen kehityksen kannalta. Tarvittaessa lapsi voisi tällöin ohjautua erityistason palvelujen piiriin, kun perheneuvolasta, joka on matalan kynnyksen palvelu, tehtäisiin lähete erikoissairaanhoidon. Siellä tutkimus ja hoito sitten toteutettaisiin hoitotakuun mukaisesti. Paluu erityistason palveluista perheneuvolaan tulisi tapahtua sen jälkeen, kun lapsi on saanut riittävän hoidon erikoissairaanhoidossa ja työn ja tuen painopiste voi palautua perheneuvolan ydintehtävien mukaiseksi. Vastaavasti lastensuojelu erityistason palveluna tulee mukaan, kun suojelun tarve on olemassa. Kun erityistä lastensuojelun tarvetta ei enää ole, perhe voi jatkaa perustasolla perheneuvolassa.

Perhekeskuksen kasvatus- ja perheneuvontatyön rooli on keskeinen lapsiperhepalvelujen yhteensovittamisessa. Sen vuoksi jatkossa on tärkeää monissa asioissa sopia joustavasta työnjaosta perhekeskuksen, lapsi- ja perhesosiaalityön, vammaispalvelun, lastensuojelun ja erikoissairaanhoidon välillä. Minkälaisia psykologin tutkimuksia tehdään ja milloin? Missä vaiheessa lääkäri tekee diagnoosin ja tarvittavan lausunnon niiden tukien saamiseksi, joihin lapsella ja perheellä on oikeus? Minkälaista terapiaa tai minkälaisia perheinterventioita järjestetään eri tasoilla? Miten vastuu lapsen ja perheen palvelukokonaisuuden koordinoinnista ja esimerkiksi omatyöntekijyyteen liittyvät kysymykset ratkaistaan? Kaikissa palveluissa lähtökohtana tulee olla lapsen ja asiakasperheen tarpeet ja toiveet. Kaikkia näitä tulee ja voidaan toteuttaa hyvässä yhteistyössä perheneuvolan ja erityistason työntekijöiden toimesta.

Reima Santala ja Päivi Petrelius

EPA-työrukkasen puolesta

Kuvaus kasvatus- ja perheneuvonnan roolista suhteessa maakunnalliseen perhekeskustoimintamalliin herättää toimintakulttuurin näkökulmasta kysymyksen siitä, miten voidaan samanaikaisesti yhtäältä turvata nykyisten perheneuvolojen erillisten yksiköiden olemassaolo ja kehittää olemassa olevia moniammatillisia yhteisöjä sekä toisaalta rakentaa uusi verkostomainen perhekeskustoimintamalli. Lapsi- ja perhelähtöisen toimintakulttuurin näkökulmasta oleellista on kysymys siitä, miten turvataan perheiden varhainen avunsaanti ja miten mahdollistuu lapsi- ja perhelähtöinen yhteistyö eri toimijoiden välillä.

Kulttuurinmuutos-tiimi, THL